

Instytut Pamięci Narodowej - Archiwum

<https://archiwum.ipn.gov.pl/pl/edukacja-1/wystawy/13700,Powstanczy-zryw-w-Czortkowie-w-1940-roku.html>
27.02.2026, 08:02

Powstańczy zryw w Czortkowie w 1940 roku

Autor wystawy: Stanisław M. Jankowski

Projekt graficzny: Dariusz Grochal

Organizatorzy wystawy: Oddziałowe Biuro Edukacji Publicznej IPN w Krakowie, Towarzystwo Przyjaciół Sztuk Pięknych w Krakowie, Fundacja Kultury Polskiej w Bostonie, Muzeum im. prof. Stanisława Fischera w Bochni

Wystawa składa się z 30 drukowanych plansz formatu 70 x 100 cm + plakaty. Ekspozycję (dostosowaną do prezentacji wewnętrznej), upamiętniającą zryw w Czortkowie oraz jej uczestników, zaprezentowano po raz pierwszy w 60. rocznicę próby opanowania miasta, 20 stycznia 2005 r., w Krakowie. Obecnie wystawa jest udostępniana. Zainteresowanym informacji w tej sprawie udzieli pracownik Referatu Wystaw i Edukacji Historycznej OBEP IPN w Krakowie, tel. (012) 211 70 27.

Czortków – niewielkie powiatowe miasteczko położone w dolinie Seretu na Podolu. Po 17 września 1939 r. zostało zajęte przez wojska sowieckie. Niemal natychmiast NKWD rozpoczęło aresztowania miejscowej inteligencji, rodzin wojskowych, urzędników, osadników, obywateli ziemskich. Jednocześnie na terenie miasteczka zaczęły powstawać pierwsze konspiracyjne struktury. Jednym z organizatorów konspiracji był nauczyciel gimnazjalny i harcmistrz Józef Opacki. W październiku 1939 r. Tadeusz Bańkowski, Henryk Kamiński i Heweliusz Malawski założyli organizację konspiracyjną „Stronnictwo Narodowe”, której celem była walka z wrogiem i sabotaż.

Na początku stycznia 1940 r. zaobserwowano, że część stacjonujących w mieście żołnierzy sowieckich wyjechała na front fiński. W takiej sytuacji polscy konspiratorzy postanowili opanować miasto: koszary, więzienie, szpital, pocztę i dworzec kolejowy. Stamtąd mieli wyruszyć zdobytym pociągiem przez Zaleszczyki do Rumunii. Aby opóźnić pościg, planowali wysadzenie mostu na Serecie.

21 stycznia 1940 r., w rocznicę powstania styczniowego, na chórze kościoła dominikanów zebrało się kilkadziesiąt osób, które miały przystąpić do powstania. Wieczorem zaatakowali oni koszary. Zaalarmowani strzałami sowieci wyprowadzili swoje wojsko na ulice Czortkowa. Po kilku godzinach większość uczestników czortkowskiego powstania znalazła się w rękach NKWD.

24 powstańców jesienią 1940 r. skazano na karę śmierci i rozstrzelano, a 55 wysłano na długoletni pobyt do obozów pracy. Ci, którzy przeżyli, zostali zwolnieni po podpisaniu układu Sikorski-Majski w 1941 r.

WYSTAWA ONLINE